

Black Sea Saint Nicholas Customs (1856-1910)
შავი ზღვის წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო (1856-1910)

Merab Megrelishvili

PhD in History,
Researcher at Niko Berdzenishvili Institute
Of Batumi Shota Rustaveli State University,
e-mail: merab.megrelishvili@bsu.edu.ge
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7140-9173>

Nikoloz Megrelishvili

PhD in Law, Batumi Shota
Rustaveli State University,
e-mail: merab.megrelishvili@bsu.edu.ge
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3639-5019>

Abstract: After the Crimean War (1853-1856), the Kobuleti coast of the Black Sea had a particular military strategic function. The outpost of St. Nicholas included the area at the mouth of the Natanebi, where the quay of Shekviteli was located. Professor Tamaz Beradze names the year 1737 as the date of the fortress's foundation. On the map of Western Georgia at the beginning of the 19th century, the fortress of St. Nicholas is marked. In honor of the Russian king Nicholas, it was also referred to as Nikolaevsky. Initially, it was a customs checkpoint located on the sand hill, where there was a quarantine zone, a provision store, and a barracks for up to 30 guards. In 1788-1792, the Nakashidze princes enjoyed the right to be customs officers under the will of Simon III Gurieli. In 1812, according to the Treaty of Bucharest, the Russians occupied it, and the Russian-Turkish border was approved there. In 1813, with the will of the chief ruler of Georgia, Nikoloz Rtishchev, Guriel developed the construction of St. Nicholas Fortress.

Black Sea Nicholas Customs was established in 1856, and its principal duty was to monitor the border and establish control over imported goods. The customs checkpoint of St. Nicholas was subordinated to the Quarantine-Customs Office of Poti, which was part of the Kutaisi Customs District. Customs affairs in the North Caucasus and Transcaucasia were managed by the Customs and Quarantine Department, whose residence was in Tbilisi. Initially, the customs house of St. Nicholas was located on the border of Guria-Adjara. After 1878, the customs checkpoint was moved to the Churuksu area. At the same time, a customs quarantine supervision was established in Batumi, which supervised the ships in the port of Batumi. Then, the customs of St. Nicholas moved to Makryal, near the

Turkish border. The border villages of Nikolovaevsky checkpoint were Khofa, Arkhavi, and Vytse. Sailing ships used to enter Kobuleti from Turkey.

On August 25, 1865, the Ministry of Maritime Affairs of Russia (Petrograd, Minister N. Krabe) approved the rules of operation of surveillance ships on the southeastern coast of the Black Sea. Coastal surveillance was established by Azov barques, which made fast trips along the coast. Commercial ships had to pass through the quarantine zone. Control of ships sailing between Constantinople and Sukhumi was established. Control was mainly carried out in the quarantine zone, where ships detained on the seas were brought for inspection. The goods seized from foreign ships were kept in customs warehouses for one year, and before that, they were confiscated. On July 23, 1857, it was forbidden to export oak wood.

Trade goods were mainly imported from Poti, Ochamchire, Kerch, Rostov, Redut-Kale, and Evpatoria. They used to import European luxury items, perfumes, mirrors, and watches. In 1857, various types of fish were named among the items brought to the customs territory, as well as tobacco, vegetables, fruits, flour, beans, halwa, sheep's wool, paints, and metal. There was a sizeable demand for Asian shawls in the Russian market, which supplied Moscow enterprises.

On May 31, 1866, the Minister of Internal Affairs of Russia, Baluev, approved the instructions of the quarantine customs, rights, and duties of employees.

Particular prohibitions were imposed on religious servants who came from Constantinople. They were admitted with the permission of the Russian Synod.

According to the decision of the Ministry of Foreign Affairs of Russia on December 19, 1878, and the decision of the Asian Department on May 19, 1886, customs had established exceptional control over the import of weapons, paper, and wool. Customs used to carry out medical checks on ships arriving from abroad to prevent various diseases' proliferation. On July 8, 1910, based on the Minister of Finance of Russia, the Black Sea St. Nicholas customs was canceled, and it was declared as the Churuksu customs crossing point. Since 1918, Russian Old Orthodox Christians settled in Shekvetili. In 1920, the castle of Shekvetili was demolished.

Key words: customs, quarantine zone, border control, berth.

მერაბ მეგრელიშვილი

ისტორიის დოქტორი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი,

ელ-ფოსტა: merab.megrelishvili@bsu.edu.ge

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7140-9173>

ნიკოლოზ მეგრელიშვილი

სამართლის დოქტორი, ბათუმის შოთა
რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ელ-ფოსტა: merab.megrelishvili@bsu.edu.ge
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3639-5019>

აბსტრაქტი: 1853-1856 წწ. ყირიმის ომის შემდეგ შავი ზღვის ქობულეთის სანაპიროს განსაკუთრებული სამხედრო სტრატეგიული დანიშნულება ჰქონდა. წმინდა ნიკოლოზის ფორფოსტი მოიცავდა ტერიტორიას ნატანების შესართავთან, სადაც მდებარეობდა შეკვეთილის ნავმისადგომი. პროფესორი თამაზ ბერაძე ციხე-სიმაგრის დაარსების თარიღად ასახელებს 1737 წელს. XIX საუკუნის დასაწყისის დასავლეთ საქართველოს რუკაზე აღნიშნულია წმინდა ნიკოლოზის ციხე-სიმაგრე. რუსეთის მეფე ნიკოლოზ პირველის საპატივცემულოდ მას მოიხსენიებდნენ ნიკოლაევსკის სახელითაც. თავდაპირველად იგი წარმოადგენდა ქვიშის ბორცვზე მდებარე საბაჟო საგუშაგოს, სადაც განთავსებული იყო საკარანტინო ზონა, პროვიანტის მაღაზია და ყაზარმა 30-მდე გუშაგისთვის. 1788-1792 წლებში სიმონ მესამე გური-ელის ნებით შეკვეთილში მეზაჟეობის უფლებით სარგებლობდნენ თავადი ნაკაშიძეები. 1812 წელს ბუქარესტის ზავის მიხედვით შეკვეთილი რუსებმა დაიკავეს და აქ დამტკიცდა რუსეთ-თურქეთის საზღვარი. 1813 წელს საქართველოს მთავარმმართველ ნიკოლოზ რტიშჩევის ნებით გურიელმა განაახლა წმინდა ნიკოლოზის სიმაგრის მშენებლობა.

1856 წლიდან დაარსებულ შავი ზღვის ნიკოლოზის საბაჟოს ძირითად მოვალეობას შეა-დგენდა საზღვრის მეთვალყურეობა და კონტროლის დაწესება შემოტანილ საქონელზე. წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო-საგუშაგო ექვემდებარებოდა ფოთის საკარანტინო-საბაჟო კანტორას, რომელიც შედიოდა ქუთაისის საბაჟო ოკრუგში. ჩრდილოეთ კავკასიასა და ამიერკავკასიაში საბაჟოს საქმეს ხელმძღვანელობას უწევდა საბაჟო-საკარანტინო სამმართველო, რომლის რეზიდენცია თბილისში იყო. თავდაპირველად წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო მდებარეობდა გურია-აჭარის საზღვარზე. 1878 წლის შემდეგ საბაჟო-საგუშაგო გადაიტანეს ჩურუქსუს მიდამო-ებში. ამავე დროს ბათუმში დაფუძნდა საბაჟო საკარანტინო ზედამხედველობა, რომელიც მეთვალყურეობას უწევდა ბათუმის პორტში არსებულ გემებს, შემდეგ წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო გადააქვთ მაკრიალთან, თურქეთის საზღვართან ახლოს. ნიკოლოაევსკის საგუშაგოს სასაზღვრო სოფლები იყო: ხოფა, არხავი, ვიწე. თურქეთიდან ქობულეთში შემოდიოდა იალქნიანი გემები.

1865 წლის 25 აგვისტოს რუსეთის საზღვაო საქმეთა სამინისტრომ (პეტროგრადი, მინისტრი ნ. კრაზე) დაამტკიცა შავი ზღვის სამხრეთ-

აღმოსავლეთ სანაპიროზე არსებული მეთვალყურე გემების მოქმედების წესები. სანაპიროს მეთვალყურეობა დაწესებული ჰქონდათ აზოვის ბარკასებს, რომლებიც სანაპიროს გასწვრივ აწარმოებდნენ სწრაფ რეისებს. კომერციულ გემებს უნდა გაეცლოთ საკარანტინო ზონა. დაწესდა კონტროლი კონსტანტინეპოლსა და სოხუმს შორის მოცურავე გემებზე. კონტროლი ძირითადად წარმოებდა საკარანტინო ზონაში, სადაც შესამოწმებლად მოჰყავდათ ღია ზღვაში დაკავებული გემები. უცხო გემებიდან ჩამორ-თმეული საქონელი ერთი წლის განმავლობაში ინახებოდა საბაჟოს საწყობებში, ხოლო შემდე კი ხდებოდა მათი კონსფისკაცია. 1857 წლის 23 ივლისს აკრძალეს მუხის ხის გატანა.

სავაჭრო საქონელი ძირითადად შემოდის ფოთიდან, ოჩამჩირიდან, ქერჩიდან, როსტოვიდან, რედუტკალედან, ევპატორიიდან. შემოქონდათ ევროპული ფუფუნების საგნები, პარფიუმერია, სარკე, საათები. 1857 წელს საბაჟოს ტერიტორიაზე შემოტანილ საგნებს შორის დასახელებულია თევზის სხვადასხვა სახეობა: სელდი, ოლოვა, ასევე თამბაქო, ბოსტნეული, ხილი, ფქვილი, ფასოლი, ხალვა, ცხვრის შალი, საღებავები, ლითონი. რუსეთის ბაზარზე დიდი მოთხოვნილება იყო აზიურ შალზე, რითაც მარაგდებოდნენ მოსკოვის საწარმოები. აზიური შალისგან ევროპაში კერავდნენ საუკეთესო ტანსაცმელს.

1866 წლის 31 მაისს რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრმა ბალუევმა დაამტკიცა საკა-რანტინო საბაჟოს ინსტრუქცია, რომელშიც მინიშნებულია საბაჟოს წევრთა საქმიანობა და მათი უფლება-მოვალეობანი.

განსაკუთრებული აკრძალვები იყო დაწესებული კონსტანტინეპოლიდან გადმოსული რელიგიის მსახურთა მიმართ. მათი ვიზირება ხდებოდა რუსეთის სინოდის ნებართვით.

1878 წლის 19 დეკემბერს რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს და 1886 წლის 19 მაისის აზიური დეპარტამენტის გადაწყვეტილებით საბაჟოს განსაკუთრებული კონტროლი ჰქონდა დაწესებული იარაღის, ქაღალდის და შალის შემოტანაზე. უცხოეთიდან შემოსულ გემებზე სხვადასხვა დაავადებების გავრცელების პრევენციის მიზნით წარმოებდა სამედიცინო შემოწმება. 1910 წლის 8 ივლისს რუსეთის ფინანსთა მინისტრის საფუძველზე შავი ზღვის წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო გაუქმდა და გამოცხადდა ჩურუქსუს საბაჟო გადასასვლელ პუნქტად. 1918 წლიდან შეკვეთილში დასახლდნენ რუსი ძველმართლმადიდებლები (სტაროვერები). 1920 წელს შეკვეთილის ციხე დაანგრიეს.

საკვანძო სიტყვები: საბაჟო, საკარანტინო ზონა, საზღვრების კონტროლი, ნავმისადგომი.

1853-1856 წწ. ყირიმის ომის შემდეგ შავი ზღვის ქობულეთის სანაპიროს განსაკუთრებულ-სამხედრო სტრატეგიული დანიშნულება ჰქონდა. გიორგი ყაზბეგი ნაშრომში „ლაზისტანის სანჯაყის სამხედრო-სტატისტიკური და სტრატეგიული ნარკვევები“ განსაზღვრავს რა წმინდა ნიკოლოზის საგუმავოს საზღვრებს, მიანიშნებს მდინარე ჩოლოქის შავი ზღვის სანაპიროსთან შესართავს, აჭარა გურიის მთების ქედს, 50 ვერსის მანძილზე, ჭახათის მთიდან შავნაბადის მთამდე. რუსეთის დაბლობზე, ანუ ჩოლოქის ხაზზე თურქეთისკენ სამი გზა მიდიოდა. ერთი გზა მიუყვებოდა ზღვის ნაპირს წმინდა ნიკოლოზის საგუმავოსთან, მეორე გადიოდა ჩოლოქის საგუმავოსა და სოფელ ლეღვაზე, ხოლო მესამე კი ქვემო (ბოგოლსკის) ბოგილის საგუმავოსთან ოჩხამურის ტერიტორიაზე. ამათგან პირველი გზა ხელსაყრელი იყო ბორბლიანი ტრანსპორტისთვის, იგი მიუყვებოდა ზღვის ქვიშიან ნაპირს და ჩოლოქთან, კინტრიშის (ლიმონის) მინდორზე გადიოდა. ჯერ კიდევ 1658 წელს ეს ადგილი მოინახულა იერუსალიმის პატრიარქმა პაისმა, დიაკონ დოსითეოსთან ერთად. იგი ნაშრომში „მოგზაურობა გურიაში“ აღნიშნავს, რომ ფაზისიდან ისინი გაემგზავრნენ ქობულეთში არსებულ გურიის ნავმისადგომში, საიდანაც აჰყვანენ მდინარეს ზემოთ ორი საათის სავალზე, რის შემდეგ 1659 წლის 22 მარტს მივიდნენ ტაძართან და გურიის მთავრის სახლთან. ქობულეთის ნავმისადგომის დანიშნულებაზე მიანიშნებს ქრისტოფორე კასტელი, რომლის ალბომში ჩანახატს აქვს მინაწერი „ბავშვებით დატვირთული ხომალდი მიდის ჯოჯოხეთში“. ზაქარია ჭიჭინაძე აღნიშნავს, რომ გურიიდან ყოველწლიურად გაყავდათ გაყიდული ბავშვები. ამავე ადგილზე ნავმისადგომის და ციხე-სიმაგრის მშენებლობა დოკუმენტებით მე-18 საუკუნეში დასტურდება. 1723 წელს შეკვეთილის ციხეში ოსმალეთის გარნიზონი იდგა. XIX საუკუნის დასაწყისში წმინდა ნიკოლოზის ფორფოსტი მოიცავდა ტერიტორიას მდინარე ნატანების შესართავთან, სადაც მდებარეობდა შეკვეთილის ნავმისადგომი. პროფესორი თამაზ ბერაძე ციხესიმაგრის დაარსების თარიღად ასახელებს 1737 წელს. XIX საუკუნის დასაწყისის დასავლეთ საქართველოს რუკაზე აღნიშნულია წმინდა ნიკოლოზის ციხე-სიმაგრე. რუსეთის მეფე ნიკოლოზ პირველის საპატივცემულოდ მას მოიხსენიებდნენ ნიკოლაევსკის სახელითაც. თავდაპირველად იგი წარმოადგენდა ქვიშის ბორცვზე მდებარე საბაჟო საგუმავოს, სადაც განთავსებული იყო საკარანტინო ზონა, პროვიანტის მაღაზია და ყაზარმა 30-მდე გუმავისთვის. 1788-1792 წლებში სიმონ მესამე გურიელის ნებით შეკვეთილში მეზაჟეობის უფლებით სარგებლობდნენ თავადი ნაკაშიძეები. 1812წელს ბუქარესტის ზავის მიხედვით შეკვეთილი რუსებმა დაიკავეს და რუსეთ-(თურქეთის)ოსმალეთის იმპერიათა საზღვარი აქ დამტკიცდა. 1813 წელს საქარ-თველოს მთავარმმართველ ნიკოლოზ რტიშჩევის ნებით განაახლა წმინდა ნიკოლოზის სიმაგრის მშენებლობა. 1850

წელს საბაჟო მოინახულა ნიკოლოზ დუნკელ ველინგმა. ველინგის ცნობით 1810 წელს რუსებმა გურიაში, კერძოდ ნატანების შესართავთან, შეკვეთილში განალაგეს ბელევესკის ფეხოსანთა პოლკი და მოაწყვეს თავდაცვითი ნაგებობანი. აღნიშნულ პოლკს ეკუთვნოდა წმინდა ნიკოლოზის სახელობის ეკლესია. აქედან გურულებს გაჰქონდათ სიმინდი, ბზა, ურთხელი, მერქანი. გურულებმა ქობულეთზე კონტროლი დაკარგეს 1774 წლის ქუჩუქ-კაინარჯის ზავის შემდეგ. შეკვეთილთან არსებული წმინდა ნიკოლოზის ციხე-სიმაგრე ნახსენები აქვს კარლ მარქსს 1854 წელს გამოცემულ სტატიაში, რომელიც ეხება რუსეთ-ოსმალეთის საომარ მოქმედებებს სელიმ ფაშას და რუსეთის ჯარს შორის. 1829 წელს რუსეთსა და თურქეთს შორის დადებულ ადრიანოპოლის ტრაქტატში გარკვევით არის მითითებული, რომ წმინდა ნიკოლოზის ნავსადგური არის შავი ზღვის სამხრეთით არსებული სასაზღვრო პუნქტი. 1879 წლის 23 მაისს შავი ზღვისპირეთის საბაჟოებს მიეცათ ბრძანება, რომ მკაცრი მეთვალყურეობა დაეწესებიათ თურქეთის დროშის ქვეშ მოცურავე თევზსაჭერ ფელუკებზე, განსაკუთრებით ფეოდოსიის და ყირიმის ნახევარ-კუნძულზე, სადაც უცხოური გემებისთვის აკრძალული იყო თევზჭერა და დელფინების რეწვა. (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 10 ფურც. 25) 1865 წლის 25 აგვისტოს რუსეთის საზღვაო საქმეთა სამინისტრომ (პეტროგრადი, მინისტრი ნ. კრაბე) დაამტკიცა შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე არსებული მეთვალყურე გემების მოქმედების წესები. სანაპიროს მეთვალყურეობა დავალებული ჰქონდათ აზოვის ბარკასებს, რომლებიც სანაპიროს გასწვრივ აწარმოებდნენ სწრაფ რეისებს (მიმოსვლას). კომერციულ გემებს უნდა გაევლოთ საკარანტინო ზონა. დაწესდა კონტროლი კონსტანტინეპოლსა და სოხუმს შორის მოცურავე გემებზე. კონტროლი ძირითადად წარმოებდა საკარანტინო ზონაში, სადაც შესამოწმებლად მოჰყავდათ ღია ზღვაში დაკავებული გემები (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 5 ფურც. 8) უცხო გემებიდან ჩამორთმეული საქონელი ერთი წლის განმავლობაში ინახებოდა საბაჟოს საწყობებში, ხოლო შემდეგ კი ხდებოდა მათი კონსფისკაცია. 1857 წლის 23 ივლისს აკრძალეს მუხის ხის გატანა (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 5 ფურც. 66)

1866 წლის 5 აგვისტოს წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო სამეგრელოს მმართველს აცნობებდა, რომ შეთქმული თავადები ტიტე ინაიშვილი და მარღანია აპირებდნენ სამურზაყანოსა და სამეგრელოდან თურქეთში გადასვლას (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 5 ფურც. 63). 1869 წელს წმინდა ნიკოლოზის საბაჟოს საზღვრებში შემოვიდნენ შემდეგი გემები: „ქრისტიანა“, „წმინდა ეკატერინე“, „წმინდა მიხეილი“, „ფეოდოსია“, „ვასილი“, „წმინდა ნიკოლოზ წინასწარმეტყველი“, „სოფია“, „ვლადიმირი“, „ალექსანდრე“, „წმინდა იაკობი“, საბაჟოს შედგენილი ჰქონდა გემების შემოსვლის ცხრილი, რომელშიც მითითებული იყო, თუ საიდან შემოვიდა გემი, რა საქონელი შემოიტანა და რომელი მიმართულებით წავიდა და ა.შ. სავაჭრო საქონელი

ძირითადად შემოდიოდა ფოთიდან, ოჩამჩირიდან, ქერჩიდან, როსტოვიდან, რედუტ-კალედან, ევპატორიიდან (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 26 ფურც. 35) შემოჰქონდათ ევროპული ფუფუნების საგნები, პარფიუმერია, სარკე, საათები. 1857 წელს საბაჟოს ტერიტორიაზე შემოტანილ საგნებს შორის დასახელებულია თევზის სხვადასხვა სახეობა: სელდი, ოლოვა, ასევე თამბაქო, ბოსტნეული, ხილი, ფქვილი, (ფასოლი) ლობიო, ხალვა, ცხვრის შალი, საღებავები, ლითონი. რუსეთის ბაზარზე დიდი მოთხოვნილება იყო აზიურ შალზე, რითაც მარაგდებოდნენ მოსკოვის საწარმოები. აზიური შალისგან ევროპაში კერავდნენ საუკეთესო ტანსაცმელს. საბაჟოს მიერ დაწესებული გადასახადი სავალდებულო იყო ყველა რანგის ადამიანისთვის. განსაკუთრებით დიდი გადასახადი იყო დაწესებული სავაჭროდ აკრძალულ საქონელზე, ასე მაგალითად, 1882 წელს ფოთის საკარანტინო საბაჟო დაწესებულების მიმართვის საფუძველზე ნიკოლოზის საბაჟოზე მაღალი გადასახადი დაუწესეს ირანის პრინცს ბეხშენ-მირზას, კერძოდ, მან შემოიტანა ქოლგები, რომლის სახელურებში განთავსებული იყო ძვირფასი თვლებით შემკული ხანჯალი (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 12 ფურც. 58) საყოველთაო ვაჭრობაში ჩართული იყვნენ რუსეთის ქვეშევრდომი ქართველი ვაჭრებიც: ალექსანდრე აბაშიძე, ვასიკო არობელიძე, ვასილ ართმელაძე, ბეშიტაიშვილი, გაბრიელ ვასაძე, ოქროპირ ღლონტი, სიმონ ბოგვაძე, ალექსანდრე ვარშალომიძე.

1879 წლის 1 იანვარს კავკასიის მეფისნაცვალმა სანიმუშო სამსახურისთვის ორდენებით დააჯილდოვა კავკასიის მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი, კავკასიის საცეზურო კომიტეტის წევრი თავადი ჯორჯაძე თბილისის გუბერნიის საქმის მწარმოებელი გლეხთა საკითხებში თავადი ჭავჭავაძე, ფოთის საკარანტინო საბაჟო კანტორის წევრი ანდრონიკაშვილი და ბევრი სხვა (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 40 ფურც. 1) 1866 წლის 31 მაისს რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრმა ბალუევმა დაამტკიცა საკარანტინო საბაჟოს ინსტრუქცია, რომელშიც მინიშნებულია საბაჟოს წევრთა საქმიანობა და მათი უფლება-მოვალეობანი. ინსტრუქციის ზოგად ნაწილში განსაზღვრულია საკარანტინო სახლის დირექტორის მოვალეობა, მიღებულ საქონელზე ჰიგიენური წესების დაცვის, მისი დათვალიერება გადანაწილების, დასაწყობების და სხვა საკითხები (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 27 ფურც. 40) საკარანტინო პაკხაუზებში საქონელს 3 დღის განმავლობაში ტოვებდნენ, ხოლო აზოვის პორტებში გასაგზავნს 6-8 თვეს. ცალკე პუნქტი იყო გამოყოფილი საკარანტინო პორტის კაპიტანზე. მის ძირითად მოვალეობას შეადგენდა საკარანტინო პორტში გემების მიღების საერთო წესების დაცვა. საკარანტინო წყლებში აკრძალული იყო გემების თავისუფალი მოძრაობა. პორტის კაპიტანის რეზიდენციაზე გამოფენილი იყო საკარანტინო ყვითელი ფერის დროშა. ასეთივე ფერის სიმბოლოები იყო სავაჭრო გემებზე. პორტის კაპიტანს საკარანტინო წყლებში შემოსული გემების შესამოწმებლად გააჩნდა

კითხვარი. ინსტრუქცია გარკვეულ ვალდებულებას უწესებდა სასაზღვრო დაცვას. ისინი თვალყურს ადევნებდნენ და იცავდნენ სახმელეთო და საზღვაო საზღვარს.

1856 წლიდან დაარსებულ შავი ზღვის ნიკოლოზის საბაჟოს ძირითად მოვალეობას შეადგენდა საზღვრის მეთვალყურეობა და კონტროლის დაწესება შემოტანილ საქონელზე. წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო-საგუშაგო ექვემდებარებოდა ფოთის საკარანტინო-საბაჟო კანტორას, რომელიც შედიოდა ქუთაისის საბაჟო ოკრუგში. ჩრდილოეთ კავკასიასა და ამიერკავკასიაში საბაჟოს საქმეს ხელმძღვანელობას უწევდა საბაჟო-საკარანტინო სამმართველო, რომლის რე-ზიდენცია თბილისში იყო. თავდაპირველად წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო მდებარეობდა გურია-აჭარის საზღვარზე. 1878 წლის შემდეგ საბაჟო-საგუშაგო გადაიტანეს (ჩურუქსუს) ქობულეთის მიდამოებში. ამავე დროს ბათუმში დაფუძნდა საბაჟო საკარანტინო ზედამხედველობა, რომელიც მეთვალყურეობას უწევდა ბათუმის პორტში შემოსულ გემებს, შემდეგ წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო გადადის მაკრიალთან, თურქეთის საზღვართან ახლოს. (ნიკოლაევსკის) ნიკოლოზის საგუშაგოს სასაზღვრო სოფლები იყო: ხოფა, არხავი, ვიწე. თურქეთიდან ქობულეთში შემოდიოდა იალქნიანი გემები (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 21 ფურც. 5) 1910 წლის აპრილში ნიკოლოზის საბაჟოს მმართველმა გოგიტიძემ და ქობულეთის N25 შავი-ზღვისპირა სასაზღვრო რაზმის უფროსმა, შტაბის როტმისტრმა ტირტოვმა ხელი მოაწერეს საბაჟოს დადგენილ საზღვრებს, კერძოდ ეს იყო ჩურუქსუს სანაპირო ზოლი, სიგრძით 66 საჟენი, ნიკოლოზის საბაჟოს შენობიდან, სამხრეთით მდებარე სულეიმან ხინიკაძის სახლამდე, და სიგანით 39 საჟენი, არიფ მოწყობილის საცხოვრისამდე, სულ 2500 საჟენი. თურქულ სეინერებს ნებადართული ჰქონდათ თევზჭერა დადგენილ საზღვრებში, მაგრამ ხშირად ისინი არ-ღვევდნენ წესებს და გადმოდიოდნენ საქართველოს ტერიტორიაზე სათევზაოდ და ხის მასა-ლის შესაძენად (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 21 ფურც. 25). საბაჟო შემოსული და გასული გემების შე-სახებ ინფორმაციას უგზავნიდა საგარეო ვაჭრობის დეპარტამენტს. ძირითადი საზღვაო ტრან-სპორტი იყო რუსეთის და თურქეთის ბარკასები და ფელუკა. წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო კონტრაბანდისტულ საქონელს კონფისკაციას უკეთებდა (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 5 ფურც. 5). 1899 წლის 11 იანვარს რუსეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროს ბრძანების საფუძველზე რუსეთის იმპერიაში შემოსვლა აეკრძალათ გერმანიის 9 მოქალაქეს, ავტრიის 21 მოქალაქეს, თურქეთის 27 მოქალაქეს, ირიანის -13, რუმინეთის -7, ბელგიის -5, საბერძნეთის -2, შვეიცარიის, ბულგარეთის თითო მოქალაქეს და საფრანგეთში მცხოვრებ ემილ მატისს (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 78 ფურც. 8).

1897 წლიდან წმინდა ნიკოლოზის საბაჟოს თარჯიმანი იყო ვასილ კლდიაშვილი, მებაჟეების მოვალეობას ასრულებდნენ პროკოფი ნიკოლაიშვილი და გიგო ჯაველიძე.

1885 წელს რუსი ემიგრანტები ავრცელებდნენ ბიბლიის ფორმაში გადაწერილ რევოლუციური შინაარსის წიგნებს. რუსები განსაკუთრებულ შიშს გამოთქვამდნენ საფრანგეთის მოქალაქე თეოფილე ლატიეს მიმართ, რომელიც სამხედრო განათლების მიღების შემდეგ მუშაობდა საფრანგეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროში რუსული ენის თარჯიმნად. გარკვეული დროის განმავლობაში ფრანგი ლატიე რუსეთში კონსულის თანამდებობას ითავსებდა და ჩაბმული იყო ანტისახელისუფლებო მოძრაობაში (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 13 ფურც. 7), რის გამოც ხელისუფლება მას ეჭვით უყურებდა.

1885 წელს ინგლისის გემებს თურქული დროშით ტრაპიზონიდან საქართველოში გადმოჰყავდათ ჩერქეზები. მათი გარკვეული ნაწილი სახლდებოდა აფხაზეთში. ამას წინ აღუდგა ილია ჭავჭავაძე და მოითხოვა აფხაზეთში ქართველი მთიელების ჩასახლება.

1889 წელს ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის მიერ ნიკოლოზის საბაჟოს საგუშაგოსადმი გაგზავნილ მიმართვაში აღნიშნული იყო, რომ ოზურგეთის მცხოვრებლები, სიმინდით დატვირთული გემებით გადადიოდნენ თურქეთში (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 13 ფურც. 39)

საქართველოში შემოსული უცხო გემები კონტრაბანდისტულ საქონელს აგდებდნენ ბათუმის ბულვარის სანაპიროსთან ახლოს, რომელსაც შემდეგ გამოუჩნდებოდა პატრონი. ნიკოლოზის საბაჟოს განსაკუთრებული კონტროლი ჰქონდა დაწესებული საქართველოში შემოტანილ უცხოურ ლიტერატურაზე. XIX საუკუნის 80-იან წლებში რუსეთის საზღვრებში ვრცელდებოდა ყალბი ფული. 1874 წლის 13 იანვარს კავკასიის მეფისნაცვალს საბაჟოებს ავალებდა მხარდაჭერას რუსული საზღვაო-სავაჭრო საზოგადოების გემების მიმართ, რომლებიც შავი ზღვის პორტებში კონტრაბანდისტული საქონლის გამოვლენის მიზნით აწარმოებდნენ სწრაფ რეიდებს. განსაკუთრებული მეთვალყურეობა იყო დაწესებული 1552 ტონა მოცულობის ნორვეგიულ გემზე „RHOS“, რომლის კაპიტანი იყო იახონსენი. ეს გემი 1893 წელს აშენდა გერმანიის ქალაქ შტეტინგში, მიულერის და გოლბერ-გრაბოვის ქარხანაში. ამ გემს გააჩნდა კონტრაბანდისტული საქონლის ფარულად გადატანისთვის აუცილებელი, კონსპირაციულად მოწყობილი კაიუტები. 1878 წელს ჩოლოქის საზღვართან ვაჭრობის წესებს არეგულირებდა გენერალ-მაიორ გრიგოლ გურიელის პირველი რაზმი, ზღვის მხრიდან კაპიტანი ლუგულოვი და მთის მხრიდან გურიის მე-4 რაზმი, კაპიტანი გუგუნავას მეთაურობით (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 41 ფურც. 2).

საბაჟოზე განსაკუთრებული აკრძალვები იყო დაწესებული კონსტანტინეპოლიდან გადმოსული რელიგიის მსახურთა მიმართ. მათი ვიზირება ხდებოდა რუსეთის სინოდის ნებართვით.

1878 წლის 19 დეკემბერს რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს და 1886 წლის 19 მაისის აზიური დეპარტამენტის გადაწყვეტილებით საბაჟოს განსაკუთრებული კონტროლი ჰქონდა დაწესებული იარაღის, ქაღალდის და შალის შემოტანაზე. 1906 წლის 15 აპრილს საბაჟოს ზღვისპირა დაწესებულებებს ეცნობათ, რომ ანტვერპენიდან გამოსული იარაღით დატვირთული გემი „ხერსონი“ (კაპიტანი შულცი) დროდადრო ცვლიდა გემის სახელწოდებას და შავიზღვისპირეთში აწარმოებდა იარაღით ვაჭრობას (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 20 ფურც. 25), რაც საბაჟოსთვის საგულისხმო ინფორმაციას შეიცავდა.

ერთ-ერთი ასეთი შემთხვევა ფიქსირდება იარაღით მოვაჭრე ყაზი-ყუმუხის ოლქის სოფელ გურტახის მცხოვრებ სულთან-გაქი მუჰამედის მიმართ, რომელსაც ბრალდებოდა მთის მოსახლეობაში კონსტანტინეპოლიდან შემოტანილი იარაღით ვაჭრობა.

უცხოეთიდან შემოსულ გემებზე სხვადასხვა დაავადებების გავრცელების პრევენციის მიზნითაც იყო დაწესებული კონტროლი. 1882 წლის 1 აგვისტოს რუსეთის ელჩი კონსტანტინეპოლში საბაჟოებს ატყობინებდა, რომ ინდოეთის ქალაქ ბომბეიდან გამოსულ გემზე „HESNERAY“ ფიქსირდება ქოლერიის ავადმყოფობით სიკვდილის შემთხვევა. გემზე გამოცხადდა კარანტინი. ამ პერიოდში ქოლერა დაფიქსირდა მექსიკ. არსებული შემთხვევებიდან გამომდინარე საბაჟო აწარმოებდა გემების დათვალიერებას და ავადმყოფათა გადარ-ჩენის მიზნით მათ გადაყვანას ბათუმის საავადმყოფოში (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 12 ფურც. 41).

საყურადღებოა, რომ 1906 წელს შავი ჭირის აცილების მიზნით დაწესდა კონტროლი იაპონიის ქალაქებიდან და, მათ შორის, ქალაქ კაბედან შემოტანილ საქონელზე (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 20 ფურც. 37).

წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო ადგენდა სტატისტიკურ მონაცემებს საკაბოტაჟე გემების მიერ სხვადასხვა პორტებში შემოტანილ საქონელზეც (ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 12 ფურც. 28).

ამრიგად, წმინდა ნიკოლოზის საბაჟოს დაწესებული ჰქონდა საზღვრები, რომელიც იცავდა რუსეთის იმპერიის მიერ ოკუპირებულ საქართველოს ტერიტორიას.

1910 წლის 8 ივლისს რუსეთის ფინანსთა მინისტრის ბრძანების საფუძველზე შავი ზღვის წმინდა ნიკოლოზის საბაჟო გაუქმდა და იგი გამოცხადდა ჩურუქსუს საბაჟო გადასასვლელ პუნქტად. 1918 წლიდან შეკვეთილში დასახლდნენ რუსი „სტაროვერები“ (ძველმართლმადიდებლები). 1920 წელს შეკვეთილის ციხე დაანგრის.

დანართი: შავი ზღვის წმინდა ნიკოლოზის საბაჟოს საქმიანობის ამსახველი საარქივო-დოკუმენტები.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 10 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N10

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 5 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N5

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 26 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N6

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 12 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N12

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 40 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N40

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 27 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N7

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 21 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N21

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 78 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N78

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 13 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N13

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 41 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N41

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 12 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N12

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 20 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N20

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 83 -აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N83

ასს. ფ. ი-13, ან. 2, ს. 95-აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 2, საქმე N95

ასს. ფ. ი-13, ან. 1, ს. 41-აჭარის საარქივო სამმართველო, ფონდი ი-13 ანაწერი 1, საქმე N41

მალხაზ სიორიძე 2003 :-ბათუმის საბაჟო ბათუმი 2003 წ.

დიმიტრი ბაქრაძე 1987: - „არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში“. ბათუმი 1987 წ.

ნიკოლოზ ბერძენიშვილი 1964 : - „ერთი უძველესი საბაჟოს ადგილმდებარეობისთვის საქართველოში“. საქართველოს ისტორიის საკითხები, წ. I თბილისი 1964 წ.

თედო სახოკია 1985 :- „მოგზაურობა გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი“. ბათუმი 1985 წ.

აბელი სურგულაძე მალხაზ სიორიძე 1996 :- „პორტო-ფრანკო“. ბათუმი 1996 წ.

რევაზ უზუნაძე 2001:- „ნაოსნობა ბათუმის ოლქში (სამხედრო პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური ასპექტები)“. ბათუმის უნივერსიტეტი 2001 წ.

გირგი ყაზბეგი 2012 : - „ლაზისტანის სანჯაყის სამხედრო, სტატისტიკური და სტრატეგიული ნარკვევები“. ბათუმი 2012 წ.

თამაზ ბერაძე 1981: -, ნაოსნობა შუა საუკუნეების საქართველოში“. თბილისი 1981 წ.